

Ervaringsdeskundige is vooral **hoopverlener**

De afgelopen decennia stond ervaringsdeskundigheid in de spotlights. Een fenomeen dat, als je het op de keeper beschouwt, al ver in de vorige eeuw teruggaat naar het bijeenbrengen van lotgenoten. Het internet en het gebruik van sociale media maakt dat mensen met vergelijkbare ervaringen elkaar steeds makkelijker vinden waardoor een ander soort ervaringsdeskundigheid het licht gezien heeft. Het gaat verder dan 'lotgenotengroepen' en heeft de afgelopen jaren in diverse sectoren in de samenleving, zoals de ggz en de forensische zorg, een professionele status gekregen.

Auteurs: Toon Walravens & Michiel Soeters

Toon Walravens is medeoprichter van de Stichting Herstel en Terugkeer. Hij wordt gedreven door het besef dat iedereen als mens gezien wil worden, ook als de maatschappij je het recht tot spreken wil ontnemen. Hij weet uit de eerste hand hoe de inzet van ervaringsdeskundigheid kan bijdragen aan heling en herstel, zowel in de gevangenis als in de geestelijke gezondheidszorg. Samen met Michiel Soeters onderzoekt hij hoe ervaringsdeskundigheid zich ontwikkelt. Zij gingen in gesprek met kennisdragers in het werkveld van penitentiaire en ggz-instellingen en verkenden hoe er tegen de professionele ervaringsdeskundigheid wordt aangekeken.

Hulpverlener of hoopverlener

“De ervaringsdeskundige doorbreekt de eenzaamheid van degene die hij bijstaat”, zo stelt Arno van Dam, klinisch psycholoog en bijzonder hoogleraar Antisociaal gedrag, psychologie en maatschappij aan de Universiteit van Tilburg. “Veel mensen die psychisch lijden schamen zich en delen hun gevoelens daarom niet met anderen. Door het contact met een ervaringsdeskundige leert iemand dat wat hij ervaart menselijk is en bovendien leert hij dat er hoop is.”

Voorop staat de (h)erkenning van de ervaringsdeskundige hoezeer het leven van de cliënt ontwricht kan raken. Door deze erkenning ontstaat op een diepere laag contact en een vertrouwensband die cruciaal is voor het motiveren en slagen van behandeling. Met oprecht begrip, het zien van de mens achter de problematiek en het herkennen van valkuilen biedt de ervaringsdeskundige hoop en perspectief.

Het inzetten van een ervaringsdeskundige kan de ander inspireren. Ervaringsdeskundigen zijn vaak een rolmodel; ze geven hoop aan mensen die nog niet over hun problemen

heen kunnen kijken. Alleen al door aanwezig te zijn, of open te zijn over ervaringen, is de ervaringsdeskundige het levende bewijs dat die problemen overwonnen kunnen worden. Als ervaringsdeskundige ben je dan geen hulpverlener maar een hoopverlener.

Vrucht van de wond

De ervaringsdeskundige kan beter aansluiten bij de behoefte van de cliënt. Er is sprake van wederzijdse herkenning maar tegelijkertijd moet er sprake zijn van voldoende professionele vaardigheden en overzicht om er en te zijn voor de cliënt en zelf stevig overeind te blijven.

Dat raakt aan een wezenlijk punt waar meer deskundigen over spreken. Een goede ervaringswerker moet wel over doorleefde ervaringskennis beschikken en mag niet zomaar het eigen herstel projecteren op de ander. Wil je werkelijk als ervaringsdeskundige iemand helpen, dan is bestendinging en verdere ontwikkeling in professionaliteit nodig.

Om ervaringsdeskundigheid op een professionele manier in te zetten is het belangrijk om te weten wanneer jouw levenservaring

Ervaringsdeskundigen
zijn vaak een rolmodel;
ze geven hoop aan
mensen die nog niet over hun
problemen heen kunnen kijken.

bruikbaar is in het contact met een ander, welk deel daarvan en op welke manier. En vooral ook om te weten wanneer het vertellen van jouw ervaringen er niet toe doet of zelfs contraproductief is. Bewust inzetten van je ervaringsdeskundigheid begint met het bewust zijn van of en hoe je je eigen ervaringen hebt verwerkt. Begrijpen en kunnen werken met projectie, overdracht en tegenoverdracht is daarin essentieel. Want je zult daarbij altijd moeten kunnen onderscheiden wat van jou is en wat van de cliënt.

Het doorleven van de ervaringen, de 'heling' niet halen bij de cliënt en het begeleiden van anderen als 'vrucht van de wond' en dus niet om 'de eigen wond te helen' blijken belangrijke voorwaarden om ervaringsdeskundigheid succesvol in te zetten. Hierin is de parallel zichtbaar met coaches die hun eigen proces met een supervisor, intervisiegroep of eigen coach of begeleider vormgeven en die zich in hun eigen praktijk bewust zijn van overdracht en tegenoverdracht. Want dan kunnen ze daarvan wegblijven in het contact met hun cliënt en deze (tegen)overdracht benoemen als ze die waarnemen.

Driehoeksverhouding

In de professionele zorg en in penitentiaire inrichtingen opereert de ervaringsdeskundige naast de overige professionals in of met een team dat cliënten of justitiabelen begeleidt. Daarbij is het van belang dat de ervaringsdeskundige zich duidelijk positioneert ten opzichte van de andere (behandelende) professionals.

De ervaringsdeskundige neemt een bijzondere plek in ten opzichte van de cliënt en hulpverleners: hij sluit aan bij de cliënt en kan de brug vormen naar de hulpverleners, maar hij is geen deel van 'het systeem'. Hij moet onafhankelijk kunnen blijven staan van de hulpverleners, zodat de cliënt – zeker in een forensische setting – een vertrouwensband kan opbouwen en niet bang hoeft te zijn dat wat hij deelt in zijn dossier terechtkomt.

De ervaringsdeskundige kan ander personeel een inkijk geven in hoe het voor de cliënt of justitiabele is. Juist via een ervaringsdeskundige kunnen andere hulpverleners leren om van perspectief te wisselen om zich daardoor beter in de cliënt of justitiabele te kunnen verplaatsen. De ervaringsdeskundige maakt hulpverleners en organisaties bewust van het cliëntenperspectief en onbedoelde stigmatisatie. Het 'aannemen van de kleur van het team' kan de positie van de ervaringsdeskundige als bondgenoot direct naast de cliënt ondermijnen. De vertrouwensband die de basis voor het effectief inzetten van ervaringsdeskundigheid is, kan onder druk komen te staan als hij het bondgenootschap en zijn onafhankelijke rol verwaarloost. Als hij in de ogen van de cliënt of justitiabele toch 'opschuift' verliest hij daarmee een belangrijk deel van zijn meerwaarde.

Het professioneel inzetten van ervaringsdeskundigheid vraagt dus een heldere positionering ten opzichte van de overige hulpverleners om de toegevoegde waarde voor de cliënt te behouden. Dit vraagt iets van de organisatie die ervaringsdeskundigheid inzet, van de teamleden die met de ervaringsdeskundige samenwerken en van de ervaringsdeskundige zelf, die zijn plek moet kunnen bewaken en de verbinding met de cliënt voorop moet stellen.

Inzet

Er is een duidelijk onderscheid tussen de inzet van ervaringsdeskundigen in diverse sectoren van zorg. Met name in het gevangeniswezen wordt ervaringsdeskundigheid slechts op een paar plekken en op heel kleine schaal ingezet.

Het inzetten van ervaringsdeskundigheid in gevangenissen verloopt nog moeizaam. Ervaringsdeskundigen blijven tegen alle vooroordelen aanlopen die ook voor de justitiabelen gelden, namelijk dat ze kwetsbaarder zijn dan anderen, gevoelig voor terughal en minder betrouwbaar en een groter risico voor de veiligheid. Het feit dat ze als 'anders'

worden gezien, zorgt er per definitie voor dat er bij incidenten of problemen anders wordt gereageerd – “Zie je wel...” – en zelfs de hele groep met wantrouwen wordt bekeken.

Binnen het gevangeniswezen heeft ervaringsdeskundigheid in de Penitentiaire Inrichting Vught haar meerwaarde al wel bewezen. Er zijn momenteel twee geschoolde ervaringsdeskundigen werkzaam. Er is draagvlak bij directie, bij een aantal leidinggevenden en ook bij gedetineerden. Wat betreft het draagvlak bij het afdelingspersoneel is er een wisselend beeld zichtbaar. Daarbij speelt een belangrijke rol dat binnen organisaties de ervaringsdeskundigheid nog niet altijd gezien wordt als derde kennisbron naast professionele praktijkkennis en wetenschappelijke kennis. Daar waar in veel justitiële settings juist ‘afstand’ en het machtsverschil de norm is, hebben ‘ervaringsdeskundigen’ weinig kans om volwaardig mee te doen. Bij het gevangeniswezen komt men steeds minder binnen vanwege de angst voor voortgezet crimineel handelen: er wordt een vog gevraagd waardoor het velen onmogelijk wordt om een gevangenis of tb- instelling in te komen.

Brede schaal

In de reguliere ggz wordt ervaringsdeskundigheid al wel op bredere schaal ingezet. De ggz en de (zorg)sectoren daaromheen hebben hierin gedurende de afgelopen jaren een professionaliseringsslag gemaakt. Steeds meer ervaringsdeskundigen kregen in deze sectoren een betaalde baan. Als ‘ervaringswerker’ ondersteunen zij cliënten in hun herstel. Aan deze ontwikkeling zitten twee kanten, zo blijkt. Enerzijds is het winst dat zoveel cliënten nu in contact komen met ervaringsdeskundigen die hen ondersteunen en die als rolmodel kunnen functioneren. Als je zelf denkt niet meer uit het dal te kunnen komen, is het hoopgevend om te zien dat het een ander al wel is gelukt. Tegelijkertijd heeft de professionalisering gezorgd voor vervlakking van de inzet van ervaringsdeskundigen. Naarmate er meer ervarings-

deskundigen in dienst kwamen van instellingen en binnen een team moesten werken, werd vaker van hen verwacht dat ze zich aanpasten aan het systeem waarin ze werkten. Hun werk werd beschreven in criteria, vastgelegd in een beroepsprofiel en er kwamen opleidingen op mbo- en hbo-niveau. Omdat juist het inzetten van ervaringsdeskundigheid vraagt om een persoonlijke benadering is het een dunne lijn waarop professionele ervaringsdeskundigen moeten lopen. De driehoeksverhouding, waar we eerder al over spraken, komt dan onder druk te staan waardoor de effectiviteit van de inzet mogelijk afneemt.

Ambachtsmens of professional

Dan komen we bij een heikel punt, waarover de meningen – al gedurende meerdere jaren – verdeeld zijn: moet de ervaringsdeskundige als professional worden geschoold, gecertificeerd en in competentieprofielen en beroepsregisters worden opgenomen?

De deskundigen die wij spraken, spreken liever van professionalisering dan van het ontwikkelen van een aparte professie. Professionalisering vraagt op zijn minst om aandacht voor onderbouwd kunnen handelen. Dit is niet anders voor de professionele ervarings-

De ervaringsdeskundige maakt
hulpverleners en organisaties
bewust van het
cliëntenperspectief en
onbedoelde stigmatisatie.

Recht van spreken

Op 7 oktober vond de jaarlijkse ontmoetingsdag van de Stichting Herstel en Terugkeer plaats, waar slachtoffers, ex-gedetineerden, naasten en hulpverleners elkaar ontmoetten. Het was een samenkomen van mensen met ervaringen in een van de verschillende 'rollen'. Los van de vraag of dit allemaal 'ervaringsdeskundigen' zijn, liet de bijeenkomst wel goed zien hoe helpend en helend het is als mensen elkaar recht van spreken geven. Onder begeleiding van medewerkers van De Woenselse Poort (forensisch psychiatrische instelling, onderdeel van GGZ Eindhoven), spraken mensen openhartig met elkaar – vaak zonder elkaars 'rol' vooraf te weten. Er werden indringende verhalen gedeeld. Er was volop bereidheid om elkaar te zien als mens. Het delen van verhalen met mensen met vergelijkbare ervaringen die begrijpen waar je doorheen gaat, is verbindend en hoopgevend. De waarde van ervaring(sdeskundigheid) ten voeten uit.

deskundige: je doet niet zomaar wat. Het vraagt ook dat je je helder kunt positioneren en profileren zodat voor andere professionals duidelijk wordt waaruit je professionele rol bestaat.

Ervaringsdeskundigheid is wel een specifieke kundigheid. Een ervaringsdeskundige die is opgeleid, is een geprofessionaliseerde ervaringsdeskundige die samenwerkt met professionals met een andere kundigheid en kennisbronnen die elkaar verrijken binnen een duidelijke driehoeksverhouding.

Arno van Dam stelt: "Het is vooral belangrijk dat ervaringsdeskundigen een onafhankelijke rol houden en niet te veel professioneel hulpverlener worden. Ze moeten op een gezonde manier een luis in de pels kunnen blijven van organisaties. Dat betekent dat we niet te veel moeten standaardiseren met opleidingen en kwalificaties. Juist ervaringsdeskundigen met een andere achtergrond dan reguliere hulpverleners kunnen een toegevoegde waarde hebben. Ook moet er gekeken worden naar andere hindernissen zoals marktconforme contracten en de eis van een vog. Met de erva-

ringsdeskundige willen we juist een andere blik naar binnen brengen en dus moeten we ook binnen deze groep zorgen voor diversiteit.”

Groeistuipe

Over het nut van de inzet van ervaringsdeskundigen bestaat geen twijfel, zo blijkt uit de rondgang langs de diverse deskundigen. De discussie gaat vooral over hoe en onder welke criteria en eisen aan professionaliteit.

Ondanks dat ervaringsdeskundigheid ‘oude papieren’ heeft, is duidelijk dat het binnen de huidige context nog een fenomeen is dat de nodige groeistuipe kent. Of het nu gaat om de eis om met een vog in een forensische instelling te mogen werken, waardoor veel ervaringsdeskundige ex-gedetineerden niet in aanmerking komen. Of dat het gaat over het gebrek aan overeenstemming over competentie- en beroepsprofielen, scholing en certificering. Al met al lijkt het er ook op dat er – zelfs in het kleine Nederland – behoorlijk wat versnippering is. Er lijken veel partijen in dit veld gestapt te zijn zonder afstemming en duidelijke overkoepelende visie. Misschien is dat precies ook wat er nodig is om vanuit de groeistuipe die zich kenmerken door chaos naar meer ordening en overzicht te komen. Tegelijkertijd is er een sterke roep om niet te veel te willen sturen en de vaak organische aansluiting met de cliënt niet op te offeren aan competentieprofielen en protocollen.

De essentie van de ervaringsdeskundige bestaat uit het nabij zijn van een ander mens die zich in de ervaringsdeskundige kan herkennen, zich gezien en gehoord weet en vertrouwen kan ontwikkelen dat het goed kan komen, dat hij niet alleen is en dat er ook voor hem hoop is. Dan ontstaat er ruimte voor behandeling, voor heling en voor een beter leven.

Het is te hopen dat verdere professionalisering zich toespitst op het mogelijk maken van die essentiële waarde, waarvoor eerder een ‘geheel mens’ nodig is dan een ‘geschoolde professional’. ■

Toon Walravens is medeoprichter en bestuurder van Stichting Herstel en Terugkeer en hij werkt als beleidsmedewerker bij forensische kliniek De Woenselse Poort in Eindhoven. Over zijn weg uit het leven van verslaafde en gedetineerde werd het boek *Toon W. is hersteld* geschreven. Dat boek is onlangs verfilmd en als documentaire uitgebracht.

Michiel Soeters is leiderschapscoach en begeleider bij (persoonlijke) transitie en redactielid van het *Tijdschrift voor Coaching*. www.geenmanoverboord.nl

Aan dit artikel verleenden de volgende deskundigen hun medewerking:

- Arno van Dam, klinisch psycholoog en bijzonder hoogleraar Antisociaal gedrag, psychologie en maatschappij aan de Universiteit van Tilburg;
- Iris Zambeek, projectleider bij het Expertisecentrum Forensische Psychiatrie;
- Trudy Jansen, initiatiefneemster van ‘Veerkrachtcentrale’;
- Frans Douw, oud-directeur van diverse gevangenissen en medeoprichter en bestuurslid van de Stichting Herstel en Terugkeer;
- Els Keet en Dick Boonman van Ervaring die staat – een organisatie in Eindhoven die armoede, dak- en thuisloosheid helpt bestrijden en uitreikt naar hulpbehoevenden en zorg mijdende mensen;
- Annet Versantvoort, hoofd O&O en ervaringsdeskundigen Osman Evren en Bart Luining die in de Penitentiare Inrichting in Vught werkzaam zijn;
- Peter Pierik, senior ervaringswerker intensieve zorg bij Mediant GGZ.